

PAPER DETAILS

TITLE: Nâbî'nin Ziya Pasa'nin Siirlerine Etkisi

AUTHORS: Emel NALÇACIGIL ÇOPUR

PAGES: 277-292

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/382182>

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6 Sayı/Issue: 7, 2017

Sayfa: 277-292

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[25-10-2017] – [10-11-2017]

Nâbî'nin Ziya Paşa'nın Şiirlerine Etkisi

Emel NALÇACIGİL ÇOPUR

Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Asst. Prof., Akdeniz University, Department of Turkish and Social Sciences Education

Orcid ID: 0000-0003-3395-1286

E-mail: emel_copur@yahoo.com

Öz

Çevresine duyarlı bir şair olan Nâbî şiirlerinde dönemin yanlışlıklarını, problemlerini bildirmiş, düşünce dünyasında insanların gerçekleri görmelerini sağlamıştır. Böylece Nâbî, klasik Türk edebiyatında hikemî tarzın ilk temsilcisi kabul edilmiştir. Nâbî'nin şiirle düşünceyi birleştirdiği hikemî tarz kendisinden iki asır sonra devam eden karışıklıkların da neticesiyle Ziya Paşa, Namık Kemal gibi Tanzimat Edebiyatı şairlerimizi etkisi altına almıştır. Bu bilgiden hareketle Nâbî ekolü olarak bilinen hikemî şiir aynı zamanda bir devlet adamı olan Ziya Paşa'nın eserlerinde fazlasıyla ağırlığını hissettirmektedir. Nitekim Ziya Paşa, eserlerinde tıpkı klasik edebiyat şairimiz Nâbî gibi her objektif varlığa edebî bir titizlikle yaklaşmış, onlardan akıl yürüterek dönemin sorunlarını ve sorunların temelinde yatan yanlışlıkları aynı araştırmacı pencereden bildirmiştir. Biz bu çalışmamızda Nâbî'nin şiirlerinin Ziya Paşa'nın şiirlerine olan etkisini incelemeyi hedefledik. Böylece klasik Türk edebiyatının Tanzimat edebiyatına etkisi tespit edilecek aynı zamanda o dönemlerdeki toplumun sosyal durumu gözler önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Hikemî Tarz, Klasik Türk Edebiyatı, Ziya Paşa, Tanzimat edebiyatı.

The Influence of Nabi on Ziya Pasha's Poems

Abstract

Nabi, a poet who is sensitive to the society, informed the degeneration and problems of his period by his poetries and made people see the facts in the world of thought. Thus, Nabi was accepted as the first representative of the philosophical style, hikemi, in classical Turkish literature. This philosophical style that Nabi combined with poetry and thoughts has influenced our Tanzimat literature poets such as Ziya Pasha and Namık Kemal as a result of the confusion that continued after two centuries. This philosophical poem, hikemi, known as the Nabi école (school), acted with great intelligence in the works of Ziya Pasha, a statesman. As a matter of fact, Ziya Pasha, like our classical literary poet Nabi, approached every objective existence with a literary meticulousness and informed the problems of the period and the mistakes underlying the problems from the same researcher window. In this work, we aimed to examine the influence of Nabi's poems on Ziya Pasha's poems. Thus, the influence of Classical Turkish Literature on the Tanzimat Literature will be revealed and the social situation of the society at that time will be uncovered.

Keywords: Nabi, Hikemi Style, Classical Turkish Literature, Ziya Pasha, Tanzimat Literature.

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"
[itobiad]

ISSN: 2147-1185

Giriş

Kültürel parçanın unsurları olan siyasi, sosyal, ekonomik şartlar dönemlere tüm gücüyle izini bırakan parçalardır. Şiirimizde manaya önem vermiş, klasik edebiyatımızda hikemî tarzın ilk temsilcisi kabul edilmiş ve kendisinden sonra Nedim, Mustafa Sami Bey gibi şairlerimizin de bu tarzda şiirler yazmasına kapı aralamıştır.

Nâbî'nin etkisinde olmuş Ziyâ Paşa, Zafernâme, Harâbât, Terci-i Bend, Terkîb-i Bend olmak üzere üç tane manzum ve Rüya, Verâset-i Saltanat-ı Seniyye Mektupları, Endülüs Tarihi Tercümesi, Engizisyon Tarihi, Defter-i Ââmâl, Emil Tercümesi isimleriyle altı mensur toplam dokuz eserin sahibidir (Gözler, 1987: 12-18).

Fikir ve devlet adamı aynı zamanda şair olan Ziyâ Paşa, Harabat'ında ünlü şairimiz Nâbî'nin edebiyatımızda Kutadgu Bilig'i andıran oğluna öğüt vermek için kaleme aldığı Hayriyye hakkında:

San'at ile eylemiştir ol pîr
Asrındaki hâl-i mülki tasvîr
Zülm-i vüzerâyı söylemiştir
(Pala, 2005: 6)

O yaşlı sanatla asrındaki hali anlatmıştır, zulmeden vezirleri ve fakirlerin halini söylemiştir diyerek eseri kısaca özetlemiş, Nâbî'yi takdir etmiştir.

Yazımız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Ziyâ Paşa'nın Nâbî'nin şiirlerine yazdığı nazîreler; İkinci Bölümde ise Ziyâ Paşa'nın Nâbî'nin şiirlerine mânen yakın şiirleri incelenmiştir. İncelediğimiz şiirler her iki şairimiz hakkında yapılan çalışmalara aittir. Bunlar da dipnotlarda sayfa numaralarıyla gösterilmiştir.

Ziyâ Paşa'nın Nâbî'nin Şiirlerine Nazîreleri:

Klasik edebiyatımızda müstesna bir konumda olan Nâbî aşağıdaki Gelir redifli gazelinde gönlünü kuşa benzeterek hayal dünyasının genişliğini ve kelimelere hâkimiyetini çok güzel göstermiştir. Sevgilinin gelmeyeşine olan üzüntüsünden hatırına nelerin geldiğini anlatan Nâbî gibi Ziyâ Paşa da aşağıdaki gazelinin 3. beytinde sevgiliye hasretken ettiği feryatların aklına geldiğini ifade eder. Ayrıca Nâbî hayatta sevinç ve kederin aynı derecede geldiğinden dem vururken Ziyâ Paşa ise dilinden/sitemlerinden feleğin kurtulamayacağını söyler:

Şevk-i ruhunla dîdeye feyz-i seher gelir
Fikr-i hatınla murg-ı dile bâl ü per gelir

(Yanağının coşkunu düşünerek gözüme seher bereketi gelir. Yüzündeki tüylerin düşüncesiyle de gönül kuşum kol kanat açıp kanatlanır.)

Ey meh leyâl-i vesvese-hîz-i firâkta

Sen gelmeyince hâtıra görsen neler gelir

(Ey ay yüzlü güzel! sen gelmeyince ayrılığın vesvese verdiği gecelerde hatırıma neler gelir.)

Bir arsada murahhas-pervâzdır gönül

Kim murg-ı bî-karâr-ı nîgeh beste-per gelir

(Gönül uçmaya izinli bir arsada senin bakışınla kararsız bir kuş gibi kanadı bağlı hale gelir.)

Lezzetten olma telhî-i zâhirle nâ-ümîd

Deryâ ile sefine sefine şeker gelir

(Görünen şeylere bakıp lezzetten ümitsiz olma. Denizden gemilerle şeker gelir.)

Bu kârgâh-ı ‘adl-ı İlâhîde Nâbiyâ

‘Ayş ü keder muhasebede ser-be-ser gelir

(Ey Nâbî bu İlâhî adalet yerinde sevinç ve keder baş başa gelir.)

Ziyâ Paşa da aşağıda Gelür redifli gazelinde tıpkı Nâbî gibi sevgiliye seslenmesinin yanında daha ümitsiz bir tablo çizmektedir:

Bir pıtırdu duysa gûşum ağzıma cânım gelür

Sanurum gam-hânemi teşrife cânânım gelür

(Kulağım bir pıtırdu duysa yüreğim ağzıma gelir. Üzüntü evime/sensiz yüreğime şereflelendirmeye sevgilim gelir.)

Dâmenin tutmak için düşdükçe yârin pâyine

Reh-güzâr-ı destime kendi gırîbânım gelür

(Sevgilinin eteğini tutmak için ayağına düştükçe elimin değdiği yere elbisemin yakası gelir.)

İstemem bülbül sadâsın hâtır-ı nâ-şâdîma

Hasretinle etdiğim feryâd ü efgânım gelir

(Bülbülün sesini bile sensizliğin üzüntüsünü anlattığı için istemem. Hasretinle ettiğim feryatlar aklıma gelir.)

Kandesin ey sabr ü tâkat-sûz taraf-ı bâğdan

Şeh-levendim sevdiğim serv-i hırâmanım gelür

(Ey bağın ucundan bakıp takatsiz ve sabırsız bırakan neredesin? (Sen gelmeyince) uzun boylu sevdiğim gelir.)

Ey Ziyâ elbette kurtulmaz zebanımdan felek

Ben gidersem meclis-i devrâne Divânım gelür

(Ey Ziyâ elbette felek dilimden kurtulamaz. Ben gidersem bu dünyaya dîvânım/eserlerim gelir.)

Ziyâ Paşa da Müslümanlarda evvelki gayretin eski iffet, namus ve yardımlaşmanın kalmadığından dem vurur:

Gülsitân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış

Sâye-endâz-i kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış

(Gül bahçesi dünyada renk yok koku kalmamış. Cömertlik gölgesi bir gönül alıcı fidan kalmamış.)

Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rüzgâr

Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış

(Rüzgâr tabibin dükkânını kapatmış. Dünyanın firuze renkli hokkasında ilaç kalmamış.)

Teşnegânın çâk çâk olmuş leb-i hâgişteri

Çeşme-sâr-i merhametde bir içim su kalmamış

(Suya hasret kalanların dudakları çatlamış olmasına rağmen merhamet pınarında bir içimlik su kalmamış.)

Kadrin anlar yok bilir yok her dür-i sencîdenin

Çârsû-yi kabiliyetde terâzu kalmamış

(Değerli her incinin kıymetini bilen yok. Kabiliyet çarşısında terazi kalmamış.)

Ceyş-i gamdan kande etsin ilticâ ehl-i niyâz

Kal'a-i himmetde Nâbî bürc ü bârû kalmamış

(Nâbî himmet kalesinde burç ve baru kalmamışken niyaz ehli gam askerinin zulmünden nereye sığınsın?)

Ziyâ Paşa da eskilerden namus ve himmetin kalmadığından şikâyetçi olurken o dönemin çarpıklaşan yüzünü de resmetmektedir:

Millet-i İslâm'da evvelki gayret kalmamış
Eski iffet eski nâmus eski himmet kalmamış
(İslâm topluluklarında evvelki gayret, eski iffet eski namus kalmamış.)
Cehle düşmüş halk fikr-i istikâmet kalmamış
Za'f gelmiş dîne âsâr-ı metânet kalmamış
Halk cehalete düşmüş, doğru fikir kalmamış. Dine zayıflık gelmiş güç
nişanesi kalmamış.)
Eski mecnunlardaki gayret hamîyyet kalmamış
Şimdi herkes âkil olmuşlar o cinnet kalmamış
(Eski mecnunlardaki gayret milli onur ve haysiyet kalmamış. Şimdi herkes
akıllı olmuş eskilerdeki o delilik/çılgınlık kalmamış.)
Kimsede evvelki ikdâm ü sadâkat kalmamış
Hâsılı ahlâk bitmiş mülk ü millet kalmamış
(Kimsede evvelki gayret ve sadakat kalmamış. Hasılı ahlâk bitmiş, mülkiyet
şuuru ve millet kalmamış.)
Derde uğrar kim sadâkat etse elbet devlete
İstikâmet mahz-ı cinnetdir bu mülk ü millete
(Elbette devlete vefalı olanlar derde uğrar. Bu milletin gidişatı tam
cinnetliktir.)

Bir diğer gazel Peydâ rediflidir. Nâbî bu gazelinde umutlu bir hal
sergilerken Ziyâ Paşa'nın gazelinin ilk üç beyti karamsarlık çizmektedir:
Ruhunda bâdeden yârin ki âb u tâb olur peydâ
Derunumda benim bir ma'den-i sîmab olur peydâ
(Yarin şaraptan yanağı parladığında benim içimde de cıva madeni oluşur.)
Hayâl-i halka-i zülfünde eşgim düşse deryâya
Zeman-i haşre dek girdab-ber- girdab olur peydâ
(Saçının halkasını düşündüğümde gözyaşım denize düşse mahşer gününe
kadar girdap içinde girdap olur.)
Ne dem olsa hayâlin cilve-rîz-i âsmân-i dil
Fezâ-yi âlem-i endîşede mehtap olur peydâ
(Ne zaman gönül semamda hayalin belirse endişe âleminin fezasında
mehtap belirir.)

Serin sen âşına-yi secde-i aşk eyle de seyret
Gönül ebru-yi hubandan sana mihrab olur peydâ
(Sen başını aşk secdesiyle âşına eyle de seyret ey gönül o zaman güzellerin kaşları sana mihrap olup belirir.)
İrade etse bir emrin taallük fethine Nâbî
Ana etraf-i na-me'mûlden esbab olur peydâ
(Ey Nâbî Allah Teâlâ bir işin fethine emretse ona her taraftan umulmayan sebepler belirir.)

Ziyâ Paşa Peydâ redifli gazelinde dördüncü beytinden itibaren başta çizdiği olumsuz havayı Nâbî gibi terk eder:

Gam-ı aşkınla etdim şöyle bir dâğ-ı derûn peydâ
Ki her zahmında bin Ferhâd ile bin bî-sütûn peydâ
(Aşkın üzüntüsüyle yüreğimde şöyle bir dağlanma belirdi ki her yaramda bin Ferhâd ile bin sütunsuz direk belirdi.)
Değil subh u mesâ hûn-ı dilin nûş etmeğe halkın
Felek bezminde etmiş iki câm-ı lâle gûn peydâ
(Halk gönül kanımı içmek için sabah akşam değil felek toplantısında iki lale renkli kadeh belirdi.)
Hülâsa çâre yok âlemde kim derdin biri bitse
Yerinde olur andan dahi bir derd-i füzûn peydâ
(Hülâsa dünyada çare yok derdin biri bitse yerine ondan daha fazla dert beliriverir.)
Cihânda bulmamışdır ben gibi bir mevrîd-i kâmil
Olaldan kisve-i terkîbde harf-i cünun peydâ
(Mana elbisesi düzenlenip sözlerin coşkunluğunun belirivermesinden bu yana dünyada benim gibi varacak bir kâmil yer bulmamıştır.)
Ne câdûdur o hûnî gamzeler kim her nigâhında
Eder teshîr için uşşâkı bin mekr ü füsûn peydâ
(Gençlere bin hile, sihirle tesir etmek için her bakışında o zalim ve cadı gamzeler beliriverir.)
Tarîkinde delil ister isen sıdk-ı azîmetdir
Olur her hatvede bir nakş-ı pâ-yi reh-nümûn peydâ

(Gidişatın güvenilirlik yolunda delil istersen her adımda bir yol gösteren adım beliriverir.)

Ziyâ pek çok zemân ister ki meydân-ı belâgatde

Ola zâtım gibi bir fazıl-ı sâhib-fünûn peydâ

(Ey Ziyâ güzel söz söyleme meydanında zatım gibi bir fazilet sahibi beliriverir.)

Aşağıdaki Sana redifli gazelin ilk beytinde Nâbî, sevgiliye seslenerek bu gereksiz öfkenin nedenini, nazlanmayı sevmeyen sevgiliye neler olduğunu sorar:

Nedir ey şuh bu bûhûde gazab n'oldu sana

Meşrebin düşman-i naz idi aceb n'oldu sana

(Ey sevgili bu gereksiz öfke nedir? Ne oldu sana?. Nazlanmayı sevmezken acaba ne oldu sana?)

Vermemişsin tutalım ruhsat-i âgûş-i visal

Varmağa meclis-i ağyâra sebep n'oldu sana

(Kavuşma kucağına izin vermemişsin ama yabancıların meclisine gitmene sebep nedir?)

Camelâb içre bıraktın beni ey mihr-i münir

Durmadın çak olıcak perde-i şeb n'oldu sana

(Ey parlak güneş, beni yatakta bıraktın. Ne oldu sana ki gecenin perdesi yırtılınca kadar duramadın.)

Ne girersin araya yâre niyaz ettikçe

Kanı ey girye müraat-i edeb n'oldu sana

(Ey gözyaşı ne oldu sana da ben yâre niyaz ettikçe neden araya girip edep usulüne uymazsın?)

Oldun ey hame-i Nâbî kati çoktan hâmuş

Bilmem ey zemzemepira-yi tareb n'oldu sana

(Ey Nâbî'nin kalemi ne oldu da çoktandır susuyorsun? Ey zevk nağmeleri terennüm eden sana ne oldu?)

Ziyâ Paşa da Sana redifli gazelinde sevgiliye şarap neşesinin ne olduğunu sorar:

Ne âl etdi aceb neş'e-i şerâb sana
Ki sürhî-yi mey olur perde-i hicâb sana
(Şarap neşesi acaba sana ne yaptı? Ki kırmızı içki sana utanma perdesi olur.)
Sen evc-i hüsn'de bir mâh-ı âlem-ârâsın
Ne yüzle arz-ı cemâl eyler âfitâb sana
(Sen güzelliğinle ayı süsleyenken güneş sana yüzünü ne yüzle gösterir şaşarım.)
Girifte-i ham-ı zülf-i nigâra benzersin
Gönül neden geliyor böyle pîç tâb sana
(El değmemiş saçlarla yakalanan resmedilmiş sevgiliye benzersin gönül neden geliyor böyle sıkıntı sana.)
Ne denlü cevî ü cefâ etsen olmam âzürde
Ki korkaram ola Mahşer'de bir itâb sana
(Ne kadar cefa etsen de kırılmam ki mahşerde sana azarlama olmasından korkarım.)
Sirişk-i girye vü hûn-ı ciğerle beslendin
İki gözüm yine bendendür âb u tâb sana
(Gözyaşları ve ciğer kanıyla beslendin. İki gözüm yine...
Cenâb-ı Âsım'a arz et nazîre mes'elesin
Ziyâ gelür ise A'ndan gelür cevâb sana
(Yüce Âsım'a nazire meselesini arz et. Ey Ziyâ sana gelirse ancak Ondan cevap gelir.)
Aşağıdaki gazelleri Nâbî Görmüşüz; Ziyâ Paşa ise Gördüm redifiyle kaleme almıştır. Bunlar yukarıdakiler gibi her ne kadar birebir aynı redifli olmasa da her iki şairimizin yaşadığı olumsuz olaylardan hareketle kaleme alınıp toplumdaki yanlışlıklara değinilen gazeller oldukları için biz bu bölümde değerlendirmenin doğru olacağını düşündük.
Nâbî aşağıdaki beytinde meyhâne-i ikbâl ile dünya hayatını kastetmektedir. Nitekim Klasik Türk edebiyatında dünya hayatı; meyhaneye/içki toplantısında kısa süreli zevk veren yere veya vefasız kadına benzetilir. Ziyâ Paşa'nın da Görmüşüz redifli gazelinin 3. ve 5. beyitlerinde dünyadaki yaşamın bu şekilde benzetilmesi ayrıca dikkat çekmektedir:
Çok da mağrur olma kim meyhâne-i ikbâlde
Biz hezâran mest-i mağrurun humârın görmüşüz

(Geleceğin meyhanesinde çok da mağrurlanma. Biz içkiden sonra binlerce mağrurun baş ağrısını/sersemliğini görmüşüz.)

Top-ı âh-ı inkisara pâydar olmaz yine

Kışver-i câhın nice sengin hisârın görmüşüz

(Makam memleketinin nice taştan yapılmış kalelerini görmüşüz ki onlar beddua âhının toplarına dayanamamışlardır.)

Bir hurûşiyle eder bin hâne-i ikbâli pest

Ehl-i derdün seyl-i eşk-i inkisârın görmüşüz

(Biz dertli kişilerin bin yücelik evini yıkan beddua gözyaşlarının selini görmüşüz.)

Bir hadeng-i can-güdâz- âhdır sermâyesi

Biz bu meydânın nice çâpük-süvârın görmüşüz

(Biz bu meydanda/dünyada ahın can yakan nice hızlı süvarilerini görmüşüz.)

Bir gün eyler dest-beste pâygâhı câygâh

Bi'aded mağrur-ı sadr-ı i'tibârın görmüşüz

(Biz sayısız itibarlı makam sahibi kişilerin kapı önlerinde elleri bağlı olduğunu görmüşüz.)

Kâse-i deryûzeye tebdil olur câm-ı murâd

Biz bu bezmin Nâbiyâ çok bâde-hârın görmüşüz

(Ey Nâbî, biz bu meclisin nice şarap içenlerin, görmüşüz sonra onların murad kadehleri dilenci çanağına dönmüştür.)

Ziyâ Paşa'nın bu gazeli Nâbî'nin yukarıdaki gazeli gibi devlet yöneticilerine acı bir tenkit mahiyetindedir:

Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm

Dolaşdım mülk-i İslâm'ı bütün virâneler gördüm

(Küfür diyarını/Batı'yı gezdim beldeler, mükemmel evler gördüm. İslâm yurdunda da bütün yıkık evler gördüm.)

Bulundum ben dahi dârü's-şifâ-yı Bâb- Âli'de

Felâtun'u beğenmez anda çok divâneler gördüm

(Devlet kapısında ben dahi bulundum. Eflâtun'u beğenmez bir yığın zavallılar gördüm.)

Huzûr-ı kûşe-i meyhâneyi ben görmedim gitdi

Ne meclisler ne sahbâlar ne işret-hâneler gördüm

(Meyhanenin huzur köşesini/dünyada huzuru ben görmedim gitti. Ne meclisler ne şaraplar ne içki haneler gördüm.)

Cihân nâmındaki bir maktel-i âma yolum düşdü

Hükümet derler anda bir nice salhâneler gördüm

(Cihan ismindeki bir kör katledilen yere yolum düştü. Hükümet derler orada nice yıllar gördüm.)

Ziyâ değmez humârı keyfine meyhâne-i dehrin

Bu işret-gehdde ben çok durmadım ammâ neler gördüm

(Ey Ziyâ dünya meyhanesinin keyfi için içkiden sonraki baş ağrısına değmez. Bu dünyada çok durmadım ama neler neler gördüm.)

Ziyâ Paşa'nın Nâbî'nin Şiirlerine Mânen Yakın Şiirleri:

Nâbî Dîvânı'nda Tevhîd kasidesinde baştanbaşa bir sanat eseri olan kâinatta yücelik ve bayağılıkların Allah'ın tedbiri gereği olduğunu anlatır:

Bu ulviyyât u süfliyyât tedbîrât-ı Rabbânî

Kitâb-ı ma'rifetdir nokta-i zerrât ser tâ-pâ

Ziyâ Paşa da Nâbî gibi Tercî-i Bend'ine dünya üzerinde gördüğümüz her nesnenin İlâhî kitaptan belirti olduğunu söyler:

Bu kârgâh-ı sun 'acep dershanedir

Her nakş bir kitab-ı ledünden nişânedir

Nâbî Hayriyye eserinin Giriş kısmında kâinatın yaratılma sebebinin Peygamber Efendimiz olduğunu levlâke levlâke/sen olmasan, sen olmasan kutsî hadisi ile ve-mâ erselnâk/biz seni gönderdik (Enbiyâ, 27/107) ayetine nâkıs iktibasla anlatır. Ayrıca diğer beytinde ululuğun ve ilmin üstadının Hz. Peygamber olduğunu dile getirir:

Hükm-i fermâ-yı nigîn-i "Levlâk"

Hıttâ-pırâ-yı "Ve-mâ erselnâk"

Hatm olup zâtı ile izz u alâ

Merkezin buldı sıfât-ı ulyâ

Neyyir-i maşrık-ı envâr-ı ulûm

Hâce-i fenn-i risâlât-ı umûm

Ziyâ Paşa da yukarıda kullanılan hadisin tamamını vererek tam iktibasla tıpkı Nâbî gibi Peygamber Efendimizi tazimle dünyadaki ilim nurunun Hz. Peygamber olduğunu anlatır:

Şanında buyurdu Hâlık-ı pâk

“Levlâke lemâ halaktü’l-eflâk”

Bir zerredir ol güneşden el’ân Âlemdeki nûr-ı ilm ü irfân

Bu vech ile kapladı ıyânî

Envâr-ı Muhammedî cihânı

Nâbî tarzında Ziyâ Paşa’nın da beytinde meşhur hadis lafzen iktibasla ele alınmıştır:

Saldı âfâka surûr-ı sûrî

“Evvel-i mâ halaka’llâhu nûrî”

Çün evvel-i Mâ-Halâk’dır ol nûr

Sâni-i Hudâ desem de mâ’zûr

Nâbî ululuk ve yücelik zatında tamamlanan Hz. Peygamber’i Allah Teâlâ’nın tanzîm ettiğini; Ziyâ Paşa ise Hz. Peygamber’in ahlâkının Kur’an olduğunu dile getirirler:

Hatm olup zâtı ile izz u alâ

Merkezin buldı sıfât-ı ulyâ

Eyleyüp zâtına Allah ta’zîm

İtdi bi’z-zât salâvat u teslîm

Abdiyyet ile idi mübâhî

Ahlâkı idi bütün İlâhî

Bir mektebe oldu kim müdâvim

Allah idi Zâtı'na mu'allim

İlim, bilgilenmek insanı yücelten dolayısıyla toplumları da maddi ve manevi refaha erıştiren olgudur. Bu sebeple İslâm'ın ilk emri oku olup (A'lâk, 96/1) eserlerini incelediğimiz her iki şairimiz de bizlere bilgi edinilmesi için çalışmamızı öğütleyerek aynı noktada birleşirler:

Sa'y kıl ârif-i bi'llâh olagör

Nâil-i ma'rifetu'llâh olagör

Sa'y eyle ulûma mukdım-âne

Ez-cümle bedî' ile beyâne

Nâbî, Hayriyye'nin şiirin güzelliği bahsinde nesrin/düz yazının çabuk unutulduğunu şiirin ise ağızdan ağıza dolaştığını anlatarak aynı zamanda bizlere şiir hakkındaki görüşünü bildirmektedir:

Tîz ferâmuş olunur nesr sühan

Nazm âmma ki ider devr-i dehen

Ziyâ Paşa da Harâbât'ının Sebeb-i Tertîb'inde dünyadaki her işin lisanla gerçekleştiğini lisanın da aynasının şiir olduğunu söyler. Böylece her iki şairimiz de şiirin gücünden dem vururlar:

Âyinesi şi'rdir lisânın

Her kârı lisanladır cihânın

Nâbî yine Hayriyye'sinin aynı bölümünde oğluna önceki şairlerimizin şiirlerinin insanın kalbini ayna gibi şeffaflaştırdığını, Nef'î ve Bakî'ye, onların dîvânlarına önem vermesini söyler:

Sühanân-ı şuarâ-yı eslâf

Kalbi âyîne-veş ide şeffâf

Türkîde Nef'î ile Bâkî'ye bak

Gayri dîvânları da kıl mülhak

Ziyâ Paşa ise yine aynı eserinde Ahmed Paşa, Necâtî ve Zâtî'nin Türkçe söyleyişin temelini kurduklarını ve temelin de güzel kurulduğunu anlatır:

Eslâfda Ahmed ü Necâtî

Âvâre-i dil-şikeste Zâtî

Türkî suhene temel komuşlar

Gerçi temeli güzel komuşlar

Ziyâ Paşa da şiirimizin Bâkî ile olgunluğa ulaştığını ve onun sayesinde şekil aldığını söylerken bu hususta da Nâbî ile birleşir:

Bâkî idi nice seyf ü kânun

Perverde-i hâss-ı şâh-ı kânun

Kim tarz-ı kadime kisve vermiş

Şi'r A'nın eliyle şekle girmiş

Ziyâ Paşa sırasıyla edebiyatımızın gelişme evrelerini anlatır. İlim merkezi İstanbul iken iki taşralı- Nef'î ve Nâbî- şairimizle şiirimizin asıl büyüklüğe ulaştığını, onların lisanı süslediğini, ona suret verdiğini söyler:

İstanbul iken makarr-ı irfân

İstanbul iken matâf-ı büldân

Yapdı iki taşralı bu hâli

Van'lı birisi biri Rehâ'lı

Ya'ni biri Nef'î-yi suhenver

Hem diğeri Nâbî-yi mu'ammer

Bunlar verdi zebâna ziynet

Bunlar verdi beyâna sûret

Ayrıca her iki şairimiz de Arap şairlerinin üstünlüğü konusunda birleşirler:

Şi'ri çokdur şuarâ-yı Arab'ın

Ki o da mâyesi Şâm u Halep'ün

Şi'ri Arab'a tevessül eyle

Nahv ü lügata tevaggul eyle

Güzel bir şiir anlam bakımından tam ve insanı duygulandırmasının yanında düşündürmelidir. Bundan dolayı şiir hikmet üzerine öncelikle insana yaratılış gayesini bildirecek şekilde kurulmalıdır. Bu durumda da elbette şair bilgili olmalıdır. Aksi halde şiir söylemektense susmak daha güzeldir. Nâbî ve Ziyâ Paşa aşağıdaki beyitlerde bu konuda da hem fikirlerdir:

Hikmet-âmîz gerekdür eş'âr

Ki meâlî ola irşâda medâr

Dimeden şi'ri sükût evlâdır

Şi'rden maksûd olan ma'nâdır

Gelse bir araya sâye vü mihr

Olmaz bir arada cehl ile şi'r

Olsa ne kadar kavî tabî'at

Yokdur câhil sözünde kuvvet

Ya söyle sözü Güher nisâr et

Ya samt u sükûtu ihtiyâr et

SONUÇ

Nâbî yaşadığı dönemde pek çok şairi kendisine hayran bıraktığı gibi ilerleyen süreçte de Ziyâ Paşa kendisinden oldukça etkilenmiş, onun da benzer şiirler yazmasına vesile olmuştur. Ayrıca Ziyâ Paşa'nın Nâbî gibi şiirler yazması kuşkusuz yaşadığı dönemle de alakalıdır. Bu sebeple Nâbî hikemî tarzda, hicivden kaçınarak, zamanına göre oldukça sade bir dil kullanırken Ziyâ Paşa ise Nâbî gibi ancak daha sert bir üslupla eserlerini kaleme almıştır. Nitekim Ziyâ Paşa Nâbî'nin gelir, kalmamış, sana, peydâ ve görmüşüz redifli şiirlerine nazireler yazmış, şiirlerinde klasik edebiyatımızın nazım şekli aruzu ve edebî sanatlardan iktibas başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bunların yanında araştırmamız neticesinde Ziyâ Paşa şiirlerinde Nâbî ile aynı iktibasa yer vermiş hatta Nâbî'nin nâkıs iktibaslarına karşılık tam iktibas sanatını gerçekleştirmiştir.

Tanzimatın önderi Ziyâ Paşa'nın dahi eski edebiyatımız çerçevesinde şiirler yazması bizlere hem Nâbî'nin şairlik kudretini hem de muhteva zenginliği, mana enginliği açısından klasik edebiyatımızın Tanzimat edebiyatının

şekillenmesindeki önemini ve gerçekten ölümsüz olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Kaynakça / Reference

- Aktepe, Münir, "Çorlulu Ali Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VIII, s. 371.
- Bilgegil, Kaya, Ziyâ Paşa Üzerinde Bir Araştırma, 1. bs., Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1970.
- Göçgün, Önder, Türk Edebiyatı Araştırmaları, 1. bs., Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1991.
- Göçgün, Önder, Ziya Paşa'nın Hayatı ve Eserleri, 1. bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Gözler, Fethi, Ziya Paşa'nın Terci-i Bend'i İle Terki-i Bend'i Üzerine Düşünceler, 2. bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Karahan, Abdulkadir, "Nâbî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, c. XXXII, s. 258.
- Karahan, Abdulkadir, Nâbî, 2. bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Pala, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, 13. bs., İstanbul: Kapı Yayınları, 1999.
- PALA, İskender, Yusuf Nâbî Hayriyye, 3. bs., İstanbul: Kapı Yayınları, 2005.
- TUNÇ, Semra, Nâbî Divanında Sosyal Hayata Hikmetli Bakış, 1. bs., Konya: Palet Yayınları, 2012.
- Mehmet, Yılmaz, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük), 1. bs., İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.

